

Устрій та життя в козацькій державі

З появою козацтва починається нова доба в історії українського народу. Якщо попередні військові формації організовувалися з почину держави й мали характер державного війська, то козаччина постала іншим способом. Вона, вийшовши з суспільних низів, була від початку народним військом. Перші козацькі ватаги склалися з людей різного походження, різних станів і навіть різних народів. Об'єднувало ж їх одне – це справа воїнства та добування здобичі. Але, як скоро добути так і скоро втратити.

Та це буйне, нестримне козацтво легко могло піти шляхом сваволі та пропасти в нетрях анархії. Але відзнайшлися талановиті, ідейні провідники, такі, як Дмитро Вишневецький, Петро Конашевич-Сагайдачний, Михайло Дорошенко, що зуміли опанувати цю неспокійну течію і перетворити козацькі ватаги у правильне, дисципліноване військо. Вони очистили козацькі ряди від усякого шумовиння й анархічних елементів, кинули між них нові гасла і дали їм нові завдання. Так козацтво почало прислуховуватись до змагань усієї України, проймалося ідеєю оборони віри й народу, зрозуміло необхідність політичної організації, зацікавилось культурою – відчуло себе частиною народу та його представником. Запорозьке військо стало українським національним військом. Воно виробило власну суспільну організацію, яка найповніше відповідала національному характерові українців і потребам часу. Вона мала форму демократичної республіки з найширшою участю козацьких мас в управлінні. Верховна влада на Січі належала козацькій раді, яка вирішувала найголовніші питання внутрішнього життя та зовнішніх відносин. Рада обирала кошового отамана, або, як ще його називали, старшого. Йому надавалася вся повнота влади, що органічно поєднувалася з високою відповідальністю.

Поступово формувалася командно-управлінський апарат Запорізької Січі. З'явилися різні військові посади. Суддя чинив суд над порушниками козацьких законів, відав кошторисом і міг виконувати обов'язки кошового отамана. Писар очолював військову канцелярію й письмово оформлював найголовніші січові справи. Осавул відав організацією військових загонів та їхнім вишколом. Обозний командував артилерією, дбав про її розташування й забезпечення всім необхідним. Нижчу ланку командного апарату становили курінні та отамани. Всі командні посади були виборними, що забезпечувало високу військову правність командного складу козацтва.

Територія, яку займали запорожці, змінювалася залежно від політичного становища. Столицею дніпровської вольниці була Січ. У різні часи вона розташовувалася у різних, але завжди добре захищених природою місцях. Після Хортиці (1552-1557) Січ розташовувалась на о.Томаківці (60-ті роки XVI-1593), на р.Базавлук (1593-1638) і Микитиному Розі (1638-1652). Кожна з них мала надійні укріплення – високі й міцні вали з дерев'яним частоколом зверху, а також башти з бійницями для гармат. Усередині стояли курені (великі приміщення для козаків), канцелярія, церква, склади,

арсенали, торговельні ятки тощо. У центрі знаходився майдан, де відбувалися загальні ради та інші громадські заходи. Влада січового товариства поширювалася на значну територію. Берегом Дніпра, вище Хортицької Січі, простягався Великий луг, а за ним - далі у Правобережні степи і до Сіверського Дінця на Лівобережжі. Чисельність січового товариства не була сталою. Взимку на Січі перебував невеликий гарнізон, який охороняв майно, військові припаси, артилерію, а також виконував сторожову службу. Але з настанням весни Січ перетворювалася на людський мурашник. До неї звідусіль, долаючи різні перешкоди, стікалися козаки, що зимували на “волості” і в зимівниках, а також охочі до лицарської слави.

До козацького гурту приймали всіх бажаючих. Після ствердної відповіді на питання “У Бога віруєш?” і накладання на себе хреста новачок ішов до будь-якого куреня.

Всі запорожці були вільними як у житті, так і в смерті. Жили, воювали й гинули разом з українськими козаками показані поляки, білоруси, росіяни, татари, грузини, вірмени, турки, перси, молдавани та вихідці з інших народів. Причому багато хто з них були освіченими людьми й у себе на батьківщині посідали високе соціальне становище.

Матеріал підготувала подр. Руслана Марценюк (Київський осередок)